

1848/49-es elítélt papok

KISS PÉTER

Született 1957-ben Egerben. Pedagógia szakos általános iskolai tanár és okleveles könyvtárosi diplomát szerzett a Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Levelező Tagozatán, Budapesten. Jelenleg az Egeri Főegyházmegyei Levéltárban dolgozik.

Az 1827-ben egri érsekké kinevezett Pyrker János László 1847 decemberében elhunyt. Utódjául 1848. június 25-én Lonovics Józsefet nevezték ki, aki azonban a pápai jóváhagyás hiánya, az érseki javak elhúzódoó átadása, illetve egyéb más okok miatt a szabadságharc idején már nem foglalhatta el székét, azt követően pedig Bartakovics Béla került e posztra. Ennek ellenére kinevezését követően már július 9-én érkezett országos rendelet Klauzál Gábor földművelés-, ipar- és kereskedelmi minisztertől „Nagyméltóságú Lonovics József egri érsek úrnak” a címére. Bartakovics Béla érsek hivatalba lépésének időpontjáig az egyházmegyét a káptalan által saját tagjai sorából választott főkáptalani helyettes kormányozta. Pyrker halála után erre a tisztségre Lévay Sándor nagyprépost került. Személyében olyan ember lett 1848/49-ben az egyházmegye legfőbb vezetője, aki nyíltan és határozottan támogatta a szabadságharcot, amiért a rémuralom idején elfogták, majd halálra ítélték s végül kegyelem folytán maradt életben.

Lévay Sándor

Lévay Sándor 1808. augusztus 13-án született Bistén. Helvét vallású szüleinek beleegyezésével 1827-től az egri papnövendékek közé lépett be. Apja, Lévay László a következő nyilatkozatával hagyta jóvá ezt: „Én alább is megtett nemes Lévay László ezen írásnak általa tudtára adom mindnyájoknak akiket illet, hogy én kedves fiamnak Sándornak választásával és Romai Katolika hitre meg térésével tellyességgel nem ellenkezek, sőt az én atyai szívből örvendezni fogok, ha ő abban álhatatossan meg maradván Isten dicsőségére kedves hazánk hasznára és felebarátaink lelki épülésére fel neveltetik. Október 7-ikén 1827.” Filozófiai tanulmányait Egerben, a teológiát a bécsi Pázmáneumban végezte el. 1833-ban szentelték pappá. Ezt követően egy évig Kálban volt segédlelkész, majd Egerbe került, ahol 1834. augusztus 31-én a Fogláriánium viceprefektusává nevezték ki. 1835. március 9-én Rajner Károly nagyprépost segítségül kinevezte mellé Háhn Györgyöt. Néhány hónappal később, 1835. július 1-én Pyrker érsek levéltárossá nevezte ki. Alig négy hónappal később az érsek titkára lett. 1841-től az érseki iroda igazgatója, 1843. április 29-től pedig oldalkanonok. 1847-ben pankotai főesperes, 1847. október 18-án érseki helyettes lett. Pyrker érsek halála után ugyanebben az esztendőben őt választották meg az egyházmegye ideiglenes vezetőjévé mint általános főkáptalani helynököt.

1848-ban nagyprépost lett. Már az ez év május 6-án kibocsátott körlevelében úgy fogalmazott, hogy „örök hála, mély hódolat, és osztatlan bizodalom fenséges Nádorunk, s királyi Helytartónk, erős bizodalom nemzeti felelős kormányunk iránt; — e férfiak kezében van főképen letéve honunk átalakulásának nagy munkája...” 1848 nyarán új hivatalát, a „királyi táblai praelatusi helyét” csak azért nem foglalta, mert a főkáptalan határozottan kérte, hogy maradjon továbbra is az egyházmegye helynöke. A forradalom és szabadságharc idején több körlevelet is kibocsátott. Ezek közül külön említést érdemel az október 10-én kelt körlevél, amelyben meghagyta a papságnak, hogy a híveket buzdítsák a fegyveres „honvédelemre”. Az V. Ferdinánd lemondását követően 1848. december 16-án kelt körlevelében határozottan a kormány politikájának támogatására szólította fel az egyházmegye papságát és a híveket. Ebben a körlevélben kötelességévé tette a „Lelkész uraknak”, hogy a híveket buzdítsák a hatóságok rendelkezéseinek megtartására a haza védelmében. Meghagyta „a Fő- és kerületi Alesperes”-eknek, hogy kerületeikben lelkesítő beszédeket tartsanak. Ugyancsak ebben a körlevélben rendelkezett úgy, hogy „mivel egyházi szolgálatra a hadban is szükség van, megengedem, hogy a T. Lelkész urak főleg ott, hol a harcba menő híveik által felszólíttatnak — az Alesperesi hivatal tudtával kellő rendelkezést tévén a hon maradók ellátása iránt — hiveiket a harcba is kísérik, példával és az ige hatalmával lelkesítsék”. Végül meghagyta, hogy mivel „minden ügyekezett s áldozat jó eredménye Istentől függ; főkötelességöknek ösmerjék a T. Lelkész urak mind magány imádságaikban, mind a néppel f.é. október 10-én kelt rendeletem értelmében naponkint tartandó ájtatosságaikban áldást kérni Istentől szeretett hazánkra és nemzetünkre! — Az e czélból általam készített s jelenlegi körülményeinkhez alkalmazott *hazánkérti imádságból* több példányokat küldök, a hívek közötti kiosztás végett.” 1848. augusztus 2-től kezdődően egyházmegyei zsinatot tartott. Ezen egyházi belügyek mellett értekeztek „a polgári törvényeknek a lelkipásztorok általi magyarázatáról, és a kormányrendeleteknek egyházi szószékből hirdetéséről is”.

Engedélyével jelentek meg az egri érseki nyomdában önálló kis füzetben az 1848-as törvények, akárcsak az *Egyházi beszéd mellyet a kormányilag rendelt országos kereszties háboru hirdetése alkalmával az egri főegyházban mondott Magyar Ferenc 1849-ik évi nyárelő 7-én* (bővebben lásd majd Magyar Ferencnél). Ismerünk országos orvosi rendelkezést is, amely szintén az itteni érseki nyomdában készült. Lévy magatartására jellemző, hogy a főszékesegyházban olyan beszédek hangozhattak el, amelyek miatt mind a két ottani hitshónokot — Klampaczký Alajost és Támár Imrét is — az Újépületben tartották fogva 1849-ben.

1848. december 23-án ünnepi misét mondott a székesegyházban a magyar fegyverek győzelméért. Ugyanitt egy héttel később, va-

gyis december 30-án ugyancsak misét mondott a harcokban elesettek lelkiüdvéért.

1849 februárjában a kápolnai csatát megelőzően a nagypréposti palotában (ma Bródy Sándor könyvtár) az ő vendége volt Dembinszky Henrik, Görgey Artúr és Klapka György. Ugyanez év március 30-án Egerbe érkezett Kossuth Lajos, és április 2-án ment tovább Gyöngyösre. Itt tartózkodásáról egyebek mellett ezt írta feleségének: „Eger nagyon kedves hely, gyönyörű vidék, nagyszerű emlékezetek, lelkesült nép. Én pedig az érseki palaisban úgy lakom mint egy király”.

Sorsa a
szabadságharc után

1849 őszén Lévy is az Újépületben raboskodott, mint arról egyik rabtársa is röviden megemlékezik emlékirataiban: „Csernus (Manó — Kiss Péter) az első emelet, vagyis a földszinti osztály negyedik számú szobájában volt Lévy egri kanonokkal. Szalasty pesti háztulajdonos és ételkereskedővel”.

Az 1850. október 3-i káptalani ülésen kérte, hogy a „főkáptalan előtt tudva levő pénzvizonyai, részint más, lelki nyugalmára érzékenyen hatott körülmények miatt bizonytalan ideig lehető elvonultságban élni s e végből Bogácsra költözni szándokozék”, amit a főkáptalan jóváhagyott. Rendelkezésére bocsátották a bogácsi tiszti lakot. 1855-től 1861-ig ismét érseki helyettes volt. 1861-ben drivesti választott püspök és a királyi hétszemélyes tábla közbírája lett. Ez utóbbi tisztéből 1869. április 17-én vált meg. Ekkor a Lipót-rend középkeresztjével tüntették ki. Kezdetől fogva, vagyis 1845-től tevékenykedett a Tisza szabályozásával foglalkozó társulatnál mint a főkáptalan megbízottja, illetve központi bizottsági tag. 1851-től az alsó-szabolcsi társulat alelnöke, végül 1862-től haláláig annak elnöke volt. 1871-ben ismét érseki helyettes és általános ügyhallgató lett. 1872-ben az idős Bartakovics Béla érsek püspökké szentelte. 1873-ban hunyt el.

Az érseki székhely papságára hatott Lévy Sándor példája, ezért nem ő volt az egyetlen, aki a szabadságharc bukása után börtönbe került.

Magyar Ferenc

Magyar Ferenc 1809. február 5-én született Szegeden. Bodó Menyhért minorita rendi pap tanította, majd 1829-től az Egri Papnevelő Intézetben tanult. 1833-ban lett felszentelt pap. Ezt követően Kál, Arló, Verpelét, Apátpalfalva (ma Bélapátfalva) és Jászberény voltak szolgálati helyei. 1839-ben egri főszékesegyházi hitshónok lett. 1843-tól az egri Líceumban a mennyiségtan tanára volt. 1845-ben a természet- és közjog tanárává nevezték ki. Itt teljesített szolgálatot a forradalom és szabadságharc idején is. Nyomtatásban is megjelent *Egyházi beszéd mellyet a kormányilag rendelt országos kereszties háború hirdetése alkalmával az Egri Főegyházban mondott Magyar Ferenc 1849-ik évi nyárelő 7-én című műve*. Ebben egyebek mellett a következők olvashatóak: „...mint már több ízben hallottátok, vad ellenség készül megrohanni bennünket, mely hazánkat függetlenségétől, nemzetünket szabadságától

megfosztani törekszik; vad ellenség készül megrohanni bennünket, hogy letiporja a jogokat mellyek a népet illetik, s elnyomja közöttünk a szabadság, egyenlőség, s testvériség isteni elveit; (...) Mellyek tehát azon erősségek, melyeknek oltalma alatt a leghatalmasabb ellenségtől sem félhetünk? (...) Első és fő erősségünk az Istenben való ingatlan bizodalom; mert Isten vezérli a népek és nemzetek sorsát. (...) Második erősségünk: a kormány s annak rendeletei iránti hő tisztelet s gyors engedelmesség. (...) Harmadik erősségünk: a polgári egyetértés s osztatlan összetartás. Ki előtt becses és drága dolog, oly nemzet tagjának lenni, melly az idegen népek becsületére méltó. (...) Negyedik erősségünk végre: a magát nagylelkűleg feláldozni kész hazafiuság. A haza egy édes anya (sic!) ki tulajdon fiaitól a segedelmet, s midőn veszedelemtől fenyegettetik, a védelmet legszentebb joggal kívánhatja. S ha végtére a hazának megmentése az utolsót, ha életét kívánja, az igaz, a valódi hazafi azt is örömmel fel áldozza. Ki is merne a keresztény névvel dicsekedni, ha nem volna elég erős akarattja az Isten akaratját teljesíteni s a Jézus Krisztus példáját követni? „Nekünk életünket is oda kell adnunk a mi testvéreinkért” ezt kiáltja nekünk az Isten igéjének szózata. (...) Lehet-e szebb, lehet-e dicsőbb mint a hazáért szenvedett halál? Ki a csataterén hazája megmentéséért küzdve elesik, nincs annak utolsó órájában semmi más könnyöregésre szüksége, mert az ő nemes cselekedete könnyörög érette; nincs szüksége semmi egyházi beszertelésre, mert tulajdon vérével szenteli be ő a maga sírját; az erények legszebbikét gyakorolva hal ő meg, a utolsó legszebb cselekedetének, a hazáért szenvedett halálnak, hervadhatatlan koszorújával ékesülve jelenik meg az igaz Bíró, a könnyörülő trónja előtt. Említsem-e a tiszteletet, mellyben a hazáért elesett hős neve kortársaitól tartatik, sőt az utókornak is szent kegyelettel átadatik? Egy neme ez a hallhatatlanságnak, mellyel a magát nagylelkűleg feláldozó erényt már a világ is jutalmazni kívánja. S ide céloz dicső Kormányzónk ama minden honfi keblét mélyen megható s valóban magasztos intézkedése, miszerint azoknak, kik hazánk szabadságharcában már eddig is elestek vagy ezután elesendenek, neveik egy a nemzet által felállítandó oszlopra arany betűkkel följegyeztetvén, az utókor hálás emlékezetének átadassanak. (...) Keresztény Magyarok! örömmel üdvözlöttük nem rég hazánknak s nemzetünknek országosan nyilvánított s világszerte kihirdetett szabadságát s függetlenségét. De ha élvezni is akarjuk annak dicsőségét, ha nem akarjuk attól újra megfosztani: szükség, hogy készen álljunk annak védelmére; szükség hogy elhagyjuk a puhaság párnáit s irtsuk ki keblünkől a gyávaság félelmét. (...) Szent és igazságos az ügy, mellynek védelmére hivatva vagyunk, hazánk és Európa népeinek szabadsága...” A szabadságharc bukása után Magyar Ferenc Kufsteinben raboskodott. 1858-ban szentszéki ülnök lett. 1884. július 31-én hunyt el Egerben.

Az Újépületben raboskodott a főszékesegyház két hitszónoka is. Rab paptársuk memoárjában így emlékezett rájuk: „Eredetiségénél fogva lehetetlen legelőször is meg nem említenem egy nagyobb sarokszobát, hol vagy nyolcan voltak együtt. Konyhán keresztül volt itt is a bejárat, de a konyhából a sarokszobán kívül egy másikba is nyílt ajtó, hol szintén vagy hárman voltak beszélgetve. Akikkel a folyosón megismerkedtünk, ami többnyire magunk bemutatásával történt, azokat aztán sorba látogattuk, és mással nem, kenyérral és borral, a Krisztusban való testvériség jelképével vendégeskedtünk. Az említett szobában két hadbíró, Remellay Gusztávon és Réső Ensel Kálmánon kívül hat táborigyelész volt elhelyezve. Timár (helyesen Támár-Kiss Péter) Imre, egri egyházmegyei pap, ráismert a folyosón, s rögtön bevezetett társaihoz, kikkel egyenként kezet szorítottunk. Valamennyinek a nevére már nem emlékszem, de Klampaczký Alajos és Frideczky Györgyre tisztán emlékezem, mert későbbben is volt alkalmam velük találkozni.”

Támár Imre 1822. március 22-én született Törökszentmiklóson. 1845-ben szentelték pappá, és első állomáshelye Egyek volt. Innen Nagykállóba, majd Miskolcra került segédlelkésznek. 1848-ban az egri főszékesegyház egyik hitszónoka lett. 1849-ben táborigyelész lett. Ezért a szabadságharc bukása után öt hónapig raboskodott. Szabadulása után Kunhegyesen volt lelkészhelyettes, majd 1850-ben ugyanitt lelkész. 1859-ben Pócspetri plébánosa lett, végül 1861-től haláláig ismét Nagykállóra került.

Klampaczký Alajos Domszlón született 1820-ban. 1842-ben szentelték pappá. Bodonyban és Gyöngyösön tevékenykedett, majd főszékesegyházi hitszónok lett. A forradalom és szabadságharc idején tartott beszédeiért Kufsteinben raboskodott. Kiszabadulását követően siroki plébános volt, majd alesperes lett. Szihalmón hal meg 1901-ben.

Papnövendékek

A haza szeretete azonban nemcsak a felszentelt papokat mozgította meg a nemzet ügyének érdekében. Koválcsik József papnövendék alkormányzó 1848. december 7-i levelében írta Lévay Sándor érseki helyettesnek; „kötelességemnek tartom nagyságodnak alázattal jelenteni, hogy Ember Tivadar, Urányi Gyula és Szupkay Victor másodévi Hittanhallgatók az intézetből kiléptek s magokat a honvédek közé besoroztatták”. Volt olyan, aki visszatért az intézetbe, és befejezván tanulmányait fölszentelt papként folytatta életét. Ilyen volt például Zsiga Móric, akitől a következő levél maradt ránk: „Nagy tiszteletű Elöljáróság! Tekintetbe vévén a haza szomorú helyzetét, mely csaknem minden ifjú erő fölhasználását igényli, bátor az egyházi élettől, melyre gyermek koromtól fogva hivatást érzék, legkevésbé sem idegenedtem el, — honvéd lettem, kijelentém azonban, a nagy tiszteletű Elöljáró Uraknak, hogy hadi szolgálataim végeztével a kis koromtól fogva választott pályához vissza akarok térni. — Minthogy azonban bizonyos sé-

rülési baj miatt bátor eleinte bevéttem a honvédek közé, de később elbocsájtattam, — alázatosan kérem a nagy tiszteletű előjáróságot, méltóztassék nekem megbocsájtani ezen félrelépést, mellynek oka egy kizárólag hazafiság okozta fölhevülés volt, s méltóztassék a Nagyságos Érseki Helyettes Úrnál is kieszközölni részemre visszaadását azon magasztos állomásnak, melly leginkább biztosítja lelkemnek az ideigleni (sic!) s örök üdvet. Melly kérésemet ismételvén, alázatos tisztelettel maradok: Eger Télelő 18-án 1848. Alázatos szolgája Zsiga Móric". A levél hátoldalán pedig ez olvasható: „folyamodót a papi nevelő intézetbe ezennel visszaveszem. Eger Dec. 20. 1848. Lévay Sándor főkapitány helyettes.” 1851-ben lett felszentelt pap.

A Pyrker János László érsek által 1828-ban alapított első magyar nyelvű tanítóképző intézet növendékei közül ugyancsak többen beálltak honvédek. Közülük megemlítem Mezei Józsefet, aki részt vett a szolnoki és nagysarlói csatában, és őrmesteri rangfokozatig jutott el. Zelei Gyula tizedesi, míg Balla János hadnagyi rangfokozatot ért el. Az utóbbi kettő a szabadságharc bukása után folytatta és be is fejezte tanulmányait.

Szerzetesek

Az egyházmegyei papok mellett az érseki székhelyen tevékenykedő szerzetesek — elsősorban a város egyetlen gimnáziumát működtető ciszterciek — sem tartották távol magukat az eseményektől. Közöttük is volt olyan, akit a szabadságharc alatti tevékenységéért felelősségre vontak. Minikus Vince a költészeti osztály tanára arra vállalkozott, hogy az idősebb tanulókat a céllövészetben és a fegyverforgatásban járatossá tegye. Nemcsak egyházi beszédben terjesztette a szabadság eszméit, hanem maga is fegyveresen részt vett annak védelmében. Híre terjedvén Schlik betörésének, belépett az egri vadászcsapatba, és 1848. december 19-én elment Kassa alá, ahonnan 1849. január 19-én tért vissza.

Ugyancsak beszédéért vonták felelősségre Schmidt Ferdinándot. A Szentháromság vasárnapján tartott beszédéről ő maga védekező levelében így írt: „Hazánkat — úgymond — egy kesergő, saját s gyermekei sorsa fölött siránkozó anya képében tüntettem föl, amely már eleget szenvedett, de amelynek fájdalmát még nem elégelte meg az uralkodóház, hogy a muszkát hozza nyakunkra, fölhívtam a hallgatóságot, hogyha a haza és az egyház hí, siessen mindenki Isten nevében a hívők gyámolítására.” Végül azzal fejezte be védekező levelét, hogy beszéde nyomtatásban nem jelent meg.

A rendnek sikerült elérnie, hogy tagjait saját maga büntethesse meg, illetve hajthassa végre azokat. Minikus Vince ügyében 1849. október 25-én ítélték az a testület, amely az apátból, a zirci és egri perjelből a zirci alperjelből és a konventtagokból állt. Ennek értelmében három évi szigorított szerzetesi életmódra ítélték, amit Zircen kellett eltöltenie. Bár 1850-ben visszatérhetett a tanításhoz egri katedróját azonban már nem foglalhatta el. 1850-től 1855-ig

Székesfehérvárott tanított, majd Esztergáron, Zircen, Olaszfalván és Tósokberénden lelkészkedett. Itt is hunyt el 1880-ban.

Schmidt Ferdinándot 1849. november 9-én bűnösnek találták, mert lázító beszédével vétkezett hitszónoki tiszte ellen. Mivel súlyos bűnösnek nyilvánították, ezért Szent Benedek regulájának megfelelően felfüggesztették papi tevékenységét, kiközösítették szerzetestársai közül, és három havi szigorított szerzetesi életmódra ítélték. Szabadabb életmódja miatt még egy esztendei büntetést kapott. 1850-ben hercegfalvi segédlelkész, majd 1861-ben porvai lelkész lett.

Végül megemlítem a közismert nyelvészt — Ihász Gábort —, aki ugyan a forradalom és szabadságharc idején nem Egerben tevékenykedett, de apátja az 1850/51-es tanévtől Egerbe rendelte tanítani. Mivel ő is a rend elítéltséi közé tartozott, figyelemmel kísérték ténykedését. Már az év elején a negyedik osztályosokhoz intézett beszédét kifogásolták. Ebben arról tett említést, hogy a kormány a nemzetiségi egyenjogúság elvét egyedül csak a magyaroknál nem tartja be. A pesti tanodai felügyelő ezért komolyan megfeddte. Ennek eredménye az lett, hogy a tanév végén az egri egyházmegyei papok közé lépett át.

Végezetül azon Egerben tevékenykedő egyházmegyei papok nevei, akiket „Eger Várossa Nemzeti Őrseregének részletes összeírása”-ban olvashatunk az ott megadott „polgári állása” szerint: Angyal Imre érseki levéltárnok, Pánthi Endre érsekmegyei kiadó, Tárkányi József érseki iktató, Támár Imre hitszónok, Kovacsóczy István papi felügyelő (szemináriumban), Hegyaljai Károly Foglár Intézeti felügyelő, Máriássy Gábor kanonok, Kovalcsik József papneveldei alkormányzó, Németh Mihály Foglár Intézeti felügyelő, Lévay Sándor nagyprépost, Klampaczký Alajos Székes-Hitszónok, Nagy Zsigmond nyugalm. Hitszónok, Majzinger Károly érseki titoknok, Dankó János papneveldei jószág kormányzó, Répászky József papnöveldei felügyelő.